

FØROYAR Í DAG

Ritstjórar: W. HEINESEN og HEDIN BRÚ

Tjóð og samfelag.

Tá ið hetta kríggið einaferð hæsir av, kemur tann stóra tíðin tá ið alt skal gerast upp, tann tíðin, tá ið øll fólk mugu taka støðu til tað rísaarbeiði: at skapa eitt nýtt grundarlag fyri mannalívið — ikki bert viðvikjandi innanlanda spurningum hjá hvørjum einsærum landi. Alt stendur á, hvussu hetta stóra verk verður greitt úr hondum.

Tað kemur eisini at verða kravt av okkum føroyingum — um so er, at vit vilja ganga fyri at vera ein norðurlandsk serstøk fólka-eind — at vit sameinast um tað verk: at útbúgva eitt grundarlag fyri okkara egnu framtíð. At vit eru ósamd um mangar minni týðandi spurningar, tað verður harvið; men vit noyðast av álvara at royna at einast um teir *grundleggjandi* spurningarnar. Vit mugu vísa útheiminum, hvar vit standa, og hvat vit ynskja tjóðskaparliga, samfelagsliga og mentunarliga.

Tann partapolitiski skilnaðurin, sum í lútuni forðar okkum í at siggja heildina, er fjákur og avdeyður, og hvør tann her heima, ið leggur seg eftir at fáa hann burturbeindan ella ið hvussu er munalt broyttan, ger gagn fyri land og fólk. Tað kann ikki nóg sterkt sláast fast, at vit hava dungað úttanum okkum ein hóp av gomlum politiskum skrambli, ið rætt og slætt er óneyðugt og elvir okkum bæði skomm og skaða. »Føroyar í dag« hevur eftir førimuni roynt at peika á summar av hesum tómu bløðrunum og at stungið hol á tær; og tí ætla vit at halda fram við, annahvert Rikard Long rópar okkum salongmenniskjur ella útistrok.

Annars kunnu vit av fullum huga taka undir, tá hann skrivur: »Tað eru ymisk mentunarstær og ymisir mentunarhættir, men eingin mentan er holl úttan á henni er hin sanna hjartans mentan.« Eisini vit hava í Føroyum hitt fólk við hesari vælgerandi mentan, ið ongan háva gera av kunnleika sínum. Tó er heldur ikki heilt sjáldan at hitta menn her á landi, ið eru so sjarligir, at teir siggja sjálvstórlætni »viktigheit« alla staðni, har tosið ikki einans er merkt av mentunarligum trongskygni og

gomlum partapolitiskum strondvarpi. Hesir menn standa ofta ímóti sínum vilja sum meinbogar fyri alt andaligt frælslyndisstarv.

Men hvussu nú hetta er og ikki so eru vit visir, i, at tað føroyska fólkid — enn í dag! — innarst inni er eitt djúpt menniskjansligt fólk, eitt human t fólk. Vit hava nevnt hvussu hetta kemur til sjóndar í okkara gomlu orðatekum og vit hava roynt at víst hvussu til dæmis ein frammiúr maður sum Guttormur í Múla á ein hugtakan-di hátt lýsir tað føroyska humanitetina — tað besta, vit eiga sum tjóð, okkara størsti nationali skattur.

Fyri okkum nútíðar føroyingar er tað ein skylda at verja henda skatt og gera okkara til at hann ikki fer fyri skeyti. Vit kunna øll vera errin av at hoyra til tað gamla bónda-almúgufólkið, ið skapti orðatek sum »Leingi stendur mannsevi til bata.« Hetta er mentan í tann mun sum Richard Long skrivur um — tann sinnisins djúpa mentan, ið ikki lystir at reypa av handligum og andligum ríkidømi, men byggir á »viðfædda hampuligheit.«

Okkara fólk hevur gjøgnum øldir andaliga sæð lívað av hesari mentan. Tað er hon, ið hevur givið hesum fólk styrki til at bera eitt einsemi, ið kannsa valla hevur sín javnlíka í mannaættarinnar søgu. Tað varð okkara fólks sjáldsama lagna at verða gloymt og at bjarga seg sjálvst her úti í havinum, og tó ikki ganga undir í síðaløysi, soleiðis sum tað t. d. sær út til at hava gingist norðlendingum í Grønlandi í 13—14. øld. Tað er av sonnum undrunarvert, og vit mugu við Jóanes Patursson spyrja: Hvussu ber tað til?

Tað er eisini ivaleyst, at J. P. hevur rætt, tá hann svarar, at orsøkin millum annað er tann, at »føroyingar livdu tá eitt føroyskt liv til matna og klædna, fæddu og klæddu seg sjálvar, og vóru tí heilsusterkir.« Ið hvussu er, er tað greitt, at figgjartilg viðurskiptir hevdu nógv at týða. Føroyingar tá í tíðini vóru ikki bert avbera arbeidssamir, men hevdu — um so var, at ikki frágera hendingar komu uppí — eisini nóg

mikið til matna, fámentir sum teir vóru. Og samfelagsskipanin var hørð og strangliga hildin.

Vit nútíðarmenniskjur kunnu sjálvandi hava mangt og hvat at siga ímóti hesu strangu samfelagsskipan. Í summum lutum svaraði tann gamla tíðin í Føroyum til tað sum í Evropan søgu rópast tann feudala samfelagsskipanin, aðalmannavaldið. Men aðalmenninir her vóru ikki útlendskir harðræðingar sum t. d. teir jallarnir, sum í 16. øld gjørdur hetlendingar til ómælandi trælir á teirra gørdum. Aðalmenninir vóru okkara egnu bóndur. Tað má av sonnum sigast at hetta var munurin betri at vera ein gloymd klingra í tí norsk-danska ríkinum heldur enn at býta kor við okkara neyðars skyldmenn í Hetlandi.

Men sum sagt, tað føroyska samfelagið var — líka upp til 1856 — bygt á stættar — serrættindi. Bóndin var eigarin og hevði rættindini, tann ognarleysi hevði ógvuliga lítið rættindi. Men hetta samfelagið var ein samarbeidandi ein d. Og hvat ið mentunar-ognum viðviki var munurin á tí ánandi og teim ognarleysu ikki stóru. Tann ognarleysi stætturin var eingin Paria-stættur.

Tó — til hesa gomlu samfelagsskipanina vendist ikki aftur. Hon datt burtur, tá ið frihandilin kom. Men harvið var tann tænandi stætturin frígjørdur. Fólkatalið vaks, tað var tað dupulta, ja trydupulta eftir einum mannsaldri. Náttúru-húsbaldið kundi ikki meira geva fólkinum útkomu, og tann gamla samfelagsskipanin veik fyri eini nýggjari skipan, ella um vit vilja siga: eini nýggjari óskipan.

Í okkara døgum stendur ánári og ognarleysur heldur hóttandi hvør móti øðrum. Vit hava enn bónda-almúgu í okkum. Men meginparturin av almúguni í okkara døgum er ein nýggj fiskimanna-almúga, sum á mangan hátt er á veg til at proletariserast. Og hesin stætturin er í okkara núverandi samfelag nógv fjølmentari enn ánarastætturin. Vit gera ivaleyst beinast í at meta hann til 60—80 prosent av øllum fólkinum.

At tað gongur aftur á hondina við fólkamentanini, er undir hesum viðurskiptum ikki at undrast á, tó at tað ivaleyst er rætt, at »bar-

dagatíðin og tey óvanligu viðurskiptini, ið eru troðkaði inn á okkum« beint nú hava ein part av skyldini. Vit kunnu alvæl vera eindir við Rikard Long tá ið hann skilvar, at »her má ikki bert verða talað at, men finnast útvegir til at vísa ungfólkinum so gjølla á tann óbótliga skaðan, tjóðini verður fyri, um innantómt fjas og síðspillandi fyllskapur skuldi komið at verið ungdómsins mið.«

At ungdómur skal hava loyvi til at dansa og stuttleika sær, er sjálvandi, og tað hevur frá gamlari tíð verið góður føroyskur skikkur at taka sær upp í munnin í vertskapi. Vandin liggur ikki her. Men tað hevði ikki verið eiti á landskaði, um vit skuldu sett okkara gomlu føroysku menniskjansligheit til. Rikard Long so væl sum Jóannes Patursson og aðrir góðir menn siggja hetta væl. Men í staðin fyri at leita orsakan har, hann verunliga er at finna: *í teimum ringu utkomulíkindunum, tann nýggja handilsaldin býður meginparturin av øllum føroyingum, og fyrst og fremst ungdómin*, — leita teir orsakan á øllum ymiskum umráðum, har hann ikki er at finna.

Eftir sum mangir av hesum monnum halda, skal heilsubótin liggja í einari stórfringnari menning av tí tjóðskaparliga, frammanað av tí dagligu agitátionini. Vit skulu ikki undirmeta týðningin av tí tjóðskaparliga. Men sjálvt um allir føroyingar sum við gandi gjørdust til tjóðskaparligar megineinglar og síðsta restin av sambands-hugsunnarhátti hvarv, hevði hetta kortini ikki hjálpt okkum stórvægis. Vit eru eitt lítið fólk, sum als ikki toir at hava ein alt ov stóran órektan, ognarleysan stætt. Vit hava ikki bert brúk fyri undan-gongumonnum í vinnulívi, sum seta fyrítøkur í gongd, og fyri nøkrum fáum »salong-menniskjum«, sum harvið kanska (tó tivelri ikki ofta) faa høvi til at njóta grøðina av mentunartrænum. Vit hava í lútuni ein føroyskan og tjóðskaparsinnaðan borgara-stætt, sum er komin istaðin fyri tað gamla danska og hálv-danska »bourgeoisid«. Men hetta er ikki nóg mikið. Um vit av álvara ynskja at hugsa nationalt, mugu vit royna at siggja fólkid sum eina eind og læra at fata, at tað er ikki nóg mikið at hevur og bulur trívast, men at armar og bein mugu trívast við.

Alt má trívast, um heildin skal gerast frísk og arbeidssfer.